

De uitdagingen van de Belgische economie

**De energietransitie naar een koolstofarme economie, waarbij de
bevoorradingzekerheid en concurrerende prijzen worden
gewaarborgd**

1 Belang van de uitdaging

Energie is van fundamenteel belang voor de groei en de werkgelegenheid en meer in het algemeen voor de goede werking van een moderne economie, in het bijzonder voor de Belgische economie, die gespecialiseerd is in energie-intensieve industrietakken¹. De energiesector wordt echter, net als de rest van de Belgische economie, geconfronteerd met grote veranderingen. De globalisering, de technologische en demografische ontwikkelingen en de bewustwording van de regeringen en de energieconsumenten omtrent de milieulimieten van de planeet stellen de werking van de Belgische energiesector en onze manier van energie produceren en verbruiken ter discussie.

In dit kader zijn de sociale gesprekspartners van oordeel dat het energiebeleid terzelfder tijd de volgende doelstellingen moet nastreven²:

- energieprijzen garanderen die voor de grote en kleine ondernemingen (die gevoelig zijn voor de energieprijzen en die concurreren met buitenlandse ondernemingen) competitief zijn en die voor de burgers (en meer bepaald voor de minst begunstigde) betaalbaar zijn;
- de milieulimieten en milieuverbintenissen respecteren;
- de zekerheid van energiebevoorrading waarborgen.

Deze doelstellingen moeten, in het kader van een mondiale economie, bijdragen tot een duurzame samenleving en een duurzame Belgische economie, met kwaliteitsvolle jobs, productiviteitsgroei en creatie van toegevoegde waarde.

Energie is een globale uitdaging in een context van groeiende mondiale energiebehoeften. Volgens het IEA (2017) zullen die laatste tegen het jaar 2040 naar verwachting met 40% toenemen in een context van de ontwikkeling van de Chinese en de Indiase economie, de toenemende elektrificatie van energie en de ontwikkeling van schaliegas en schalieolie in de Verenigde Staten.

Voorts hebben de Belgische overheden onlangs een Energiepact gesloten, dat als ambitie heeft tegen 2030 een zekere, duurzame en betaalbare bevoorrading te waarborgen. In het Energiepact worden een hele reeks maatregelen genomen om de transitie naar een koolstofarme samenleving tegen het jaar 2050 mogelijk te maken. De federale regering heeft ook beslist uit kernenergie te stappen tussen 2022 en 2025.

1.1 Broeikasgassen en luchtverontreiniging

Energie is ook een globale uitdaging omdat de verbranding van fossiele energiebronnen de belangrijkste oorzaak vormt van de uitstoot van broeikasgassen (waaronder koolstofdioxide³) en van luchtverontreinigende stoffen van de planeet. In België is drie vierde van de broeikasgasemissies te wijten aan de verbranding van fossiele brandstoffen in de industrie, de elektriciteitsproductie, de verwarming van gebouwen en het vervoer. Energie-emissies zijn ook verantwoordelijk voor 90% van de koolstofemissies (FPB, 2017). Deze broeikasgasemissies maken van energie een centrale uitdaging in de strijd tegen de opwarming van de aarde.

¹ Cf. Advies CRB 2017-2055, "2.1.1 Rekening houden met de specifieke industriële kenmerken van België", blz. 7-8

² Advies CRB 2015-0135 "De verbintenis van de sociale gesprekspartners ten aanzien van de energie-uitdagingen" ([link](#))

³ Koolstofdioxide is goed voor 85% van de broeikasgasemissies in België.

Als antwoord op dit grote risico hebben de belanghebbende partijen bij de Overeenkomst van Parijs zich ertoe verbonden de gemiddelde temperatuurstijging van de planeet op minder dan 2°C boven de pre-industriële niveaus te houden en al het mogelijke te doen om deze stijging te beperken tot 1,5°C ten opzichte van de pre-industriële niveaus. Van hun kant streven de Europese Unie en België, via zijn "Langetermijnvisie inzake duurzame ontwikkeling", ernaar hun emissies van broeikasgassen tegen 2050 met 80 tot 95% te verminderen in vergelijking met 1990. Binnen dat raam heeft België zich ertoe verbonden zijn emissies uit de niet-ETS-sectoren⁴ tegenover 2005 te verminderen met 15% tegen 2020, en met 35% tegen 2030. In tegenstelling tot de sectoren van de regeling voor de handel in emissierechten (of ETS) die betrekking hebben op emissies van energie-intensieve industriële installaties en van de burgerluchtvaart, zijn de niet-ETS-sectoren niet onderworpen aan een koolstofprijs op Europees niveau, maar vallen zij onder Europese streefcijfers, die zijn vastgelegd in de "Energie- en klimaatpakketten", waarbij het aan elke lidstaat wordt overgelaten om zijn eigen markt te beheren (beschikking 406/2009/EG inzake de verdeling van de inspanningen).

Ondanks de klimaatmaatregelen die België tot heden heeft genomen, zal het land deze doelstellingen niet bereiken tegen 2020 en 2030 in vergelijking met 2005 (EC, 2017; NKC, 2017; FPB, 2017)⁵. De energietransitie naar een koolstofarme economie zal bijgevolg een specifiek energiebeleid vereisen.

1.2 Bevoorradingszekerheid

Dit energiebeleid moet de zekerheid van energiebevoorrading waarborgen, waarvan de energieafhankelijkheid een element vormt. De bevoorradingszekerheid is een belangrijke doelstelling voor de economie van het land en voor alle consumenten, gelet op de aanzienlijke energieafhankelijkheid van België, die 84,8% bedroeg in 2016⁶. Bovendien zal (2017) de energieafhankelijkheid van België volgens het Federaal Planbureau toenemen tot 91% in 2030 en 88% in 2050, waardoor België gedwongen wordt om nog meer gebruik te maken van ingevoerde energie. De energiebevoorrading van het land waarborgen is bovendien van essentieel belang omdat deze doelstelling bijdraagt tot de goede werking van de ondernemingen, de stabiliteit van de energieprijzen en het algemene welzijn van de samenleving.

1.3 Energiekosten en energieprijzen

Het energiebeleid moet er ook rekening mee houden dat de energietransitie, althans in een eerste fase, de kostprijs van het Belgische energiesysteem opdrijft. Het is bijgevolg noodzakelijk voor de ondernemingen ten opzichte van hun buitenlandse concurrenten competitieve energieprijzen te waarborgen en erop toe te zien dat de prijzen voor de burgers (en meer bepaald voor de minst begunstigde) betaalbaar zijn.

⁴ De zogenaamde "niet-ETS-sectoren" omvatten de uitstoot van broeikasgassen door het vervoer, de bouwsector, de niet-ETS-industrietakken, de landbouw en de afvalsector.

⁵ Volgens de scenario's bij ongewijzigd beleid van de Europese Commissie (2017) en van de Nationale Klimaatcommissie (2017) zouden de niet-ETS-emissies in 2020 respectievelijk slechts 11,5% en 9,5% lager zijn dan in 2005. Tegen 2030 stellen de projecties bij ongewijzigd beleid van de NKC (2017) en het FPB (2017) een vermindering van de niet-ETS-emissies in het vooruitzicht van respectievelijk minder dan 12% en 18% ten opzichte van 2005. Volgens deze vooruitzichten zal België tegen 2020 en 2030 zijn doelstellingen voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen van -15% en -35% ten opzichte van 2005 dus niet halen.

⁶ De energieafhankelijkheid van België ligt beduidend hoger dan het gemiddelde van de Europese Unie (53,6% in 2016).

Het is eveneens belangrijk om niet uit het oog te verliezen dat elke stijging van de energieprijzen:

- relatief meer impact heeft op onze economie dan op die van onze burens, want onze economie is relatief energieafhankelijker;
- de minst begunstigde huishoudens zwaarder treft, omdat enerzijds de energiekosten een groter deel van hun uitgaven uitmaken dan in een gemiddeld huishouden, en anderzijds deze huishoudens vaker in preciaire en slecht geïsoleerde woningen leven;
- een impact heeft op de lonen via het indexeringsmechanisme (excl. brandstoffen).

1.4 Traject van de transitie

Bij de keuze van het transitietraject is het van belang rekening te houden met de gevolgen van de mogelijke stijging van de kosten van het energiesysteem voor het concurrentievermogen van de ondernemingen en de betaalbaarheid van de prijzen voor de huishoudens. In dit verband moeten ook de maatregelen en instrumenten, alsook de verdeling van de kosten en baten, mee in beschouwing worden genomen. Het maatschappelijk draagvlak voor de energietransitie voor alle groepen in de samenleving, of het nu gaat om bedrijven of huishoudens, is een belangrijk criterium om de economische, sociale en milieuduurzaamheid van het energiesysteem te realiseren. Al die keuzes/beslissingen moeten in volledige transparantie worden gemaakt.

De snelheid van de transitie moet bijgevolg zo worden afgesteld dat een evenwichtige en gelijktijdige realisatie van de hierboven beschreven doelstellingen van de energietransitie mogelijk wordt gemaakt.

De energietransitie naar een koolstofarme economie zal grote veranderingen teweegbrengen voor de Belgische economie in haar geheel en voor haar energiesysteem in het bijzonder. Ze zal leiden tot werkgelegenheidscreatie en -vernietiging, zowel in de energiesector als in de andere sectoren van de Belgische economie, wat transities op de arbeidsmarkt tot gevolg zal hebben. Hierop moet correct worden geanticipeerd, want ze vormen een uitdaging om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt goed op elkaar af te stemmen (zie de uitdaging die hieraan wordt gewijd). Ze moeten ook plaatsvinden binnen het kader van de bestaande structuren voor sociale dialoog en sociale bescherming en met inachtneming van de mensenrechten en de rechten van werknemers⁷.

Momenteel bestaat een aanzienlijk aandeel van de eindprijzen voor energie uit netkosten, taksen en accijnzen, heffingen en andere bijdragen die via de factuur worden verrekend, zoals de bijdragen die verbonden zijn aan de financiering van hernieuwbare energie. Op heden wordt de volledige transitie hoofdzakelijk gefinancierd door de elektriciteitsfactuur. Het is belangrijk erop toe te zien dat de financieringsbasis wordt gediversifieerd en dat de financieringsinstrumenten coherent zijn. De energietransitie omvat immers nog andere elementen dan alleen elektriciteit en de vermindering van het energieverbruik tast de financiering op een kWh-basis aan.

⁷ Het begrip rechtvaardige transitie voor iedereen naar een ecologisch duurzame economie werd ontwikkeld in de resolutie betreffende "duurzame ontwikkeling, waardig werk en groene jobs", die werd goedgekeurd door de 102de zitting van de algemene conferentie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) dd. 19 juni 2013, en werd opgenomen als considerans van de Overeenkomst dd. 12 december 2015 in het kader van de conferentie van Parijs van de partijen bij de Conventie van de Verenigde Naties betreffende de klimaatverandering. Dat is de reden waarom de jobcreaties en reconversies van jobs moeten kaderen binnen de bestaande structuren van de sociale dialoog en de sociale bescherming, van de inspanning inzake opleiding en ontwikkeling van competenties, van respect voor mensen- en arbeidsrechten.

Al is het duidelijk dat de energietransitie naar een koolstofarme economie een uitdaging vormt, toch kan ze ook een kans inhouden voor economische ontwikkeling en jobcreatie. Om die kans ten volle te benutten en een win-winsituatie tussen klimaat en economie te creëren, is het van essentieel belang dat bij de transitie en de bijdrage van België aan het internationaal energie- en klimaatbeleid ten volle rekening wordt gehouden met het sociaal-economisch weefsel, met de specifieke kenmerken van de Belgische economie, met het sociaal-economisch en technisch potentieel van ons land en met de inspanningen die al werden geleverd, enerzijds en dat alle actoren zich betrokken voelen bij de transitie en zich er bewust van worden gemaakt, anderzijds.

2 Factoren die het mogelijk maken deze uitdaging aan te gaan

2.1 Energie-efficiëntie

De verbetering van de energie-efficiëntie door een vermindering van het energieverbruik in vergelijking met wat het zou zijn geweest bij ongewijzigde energie-efficiëntie, zal België helpen om deze energiedoelstellingen tegen 2020 te halen⁸ en zal een zeker werkgelegenheidsniveau in België waarborgen. Deze energiebesparingen die eruit voortvloeien zullen het bovendien mogelijk maken de broeikasgasemissies terug te dringen⁹, alsook de emissies van luchtverontreinigende stoffen per eenheid van toegevoegde waarde (dankzij een vermindering van het verbruik en de invoer van fossiele energiebronnen). Dit zal uiteindelijk gunstige gevolgen hebben voor het milieu, de luchtkwaliteit en de gezondheid van de mens.

Rendabele investeringen in energie-efficiëntie hebben vervolgens een positief effect op het beschikbaar inkomen van ondernemingen en gezinnen - door de verlaging van de energierekeningen - en op het concurrentievermogen van de ondernemingen en in voorkomend geval op de werkgelegenheid¹⁰.

Tot slot zal een betere energie-efficiëntie leiden tot een verbetering van de energieonafhankelijkheid van ons land van het buitenland. Energieonafhankelijkheid is belangrijk omdat het ons in staat stelt geopolitieke risico's te vermijden (einde van de commerciële relaties met een van onze leveranciers enz.)¹¹. Door de invoerbehoefte te beperken, zal ze ook een positieve impact hebben op de betalingsbalans.

⁸ Om bij te dragen aan de doelstelling 2020 van de EU inzake energie-efficiëntie, heeft België zichzelf de indicatieve doelstelling opgelegd zijn verbruik van primaire energie met 18% en zijn finaal energieverbruik met 17,8% te verlagen in vergelijking met 2007. Volgens de scenario's bij ongewijzigd beleid van het Federaal Planbureau (2017) en van de Europese Commissie (2017) zal België de doelstellingen die het zichzelf heeft opgelegd echter niet bereiken.

⁹ In zijn advies [CRB 2017-2055](#) identificeerde de Raad de vervoersector (22,8% van de totale emissies van bkg's en 30,1% van het finaal energieverbruik) en de bouwsector (resp. 19,6% en 38,7%) als strategische actiepelen op het vlak van energie en klimaat.

¹⁰ De verbetering van de energie-efficiëntie van het Belgische vastgoedpark draagt bijvoorbeeld bij aan het creëren van activiteit en van banen in de bouwsector op lokaal en regionaal niveau.

¹¹ De strategische keuze voor energieonafhankelijkheid blijft des te essentiëler, daar de toename van de vraag van de opkomende landen onze eigen vraag zal overstijgen en onze onderhandelingsargumenten zal beperken.

2.2 Energiemix

De huidige energiemix is voornamelijk gebaseerd op fossiele energiebronnen (olie en gas) - die in 2016 goed waren voor meer dan 70% van het energieverbruik in België - en kernenergie (19,5%). Hernieuwbare energiebronnen en afval maken slechts 8% van de energiemix uit. De energietransitie naar een koolstofarme economie en de verwezenlijking van de klimaat- (zie hierboven) en energiedoelstellingen¹² van de EU zullen daarom een geleidelijke vervanging van fossiele energiebronnen, die een belangrijke CO₂-uitstoot veroorzaken, door koolstofarme bronnen vereisen.

De optimale balans tussen productie in eigen land en import dient te worden bepaald tegen de laagst mogelijke maatschappelijke kostprijs, en rekening houdend met de leveringszekerheid en met macro-economische elementen zoals de impact op de Belgische economie (waaronder de resulterende impact op de werkgelegenheid in alle sectoren) van de elektriciteitsproductie en van de resulterende gas- en elektriciteitstransportkosten (inclusief de impact van meer convergerende prijzen met de buurlanden) en -opbrengsten¹³. Rekening houdend met een geheel aan aspecten waaronder de totale kosten van het Belgische energiesysteem, het technische en economische potentieel van België, de milieu- en klimaatuitdagingen waar ons land voor staat, en andere macro-economische parameters, moet de binnenlandse productiecapaciteit maximaal worden benut voor zover dit leidt tot een zo groot mogelijke welvaart in het land (in termen van werkgelegenheid, prijzen voor energieverbruikers enz.). Deze maximaliserende aanpak kan de welvaart in België positief beïnvloeden. Het behoud en de creatie van kwalitatieve jobs en van toegevoegde waarde in de energiesector zelf en in andere sectoren (de grote energieverbruikers en de energie-intensieve sectoren) moet worden nagestreefd. Indien België investeert in de ontwikkeling van economisch interessantere en competitievere koolstofarme technologieën tegen de laagste kosten, zou het op langere termijn een netto-exporteur van elektriciteit kunnen worden.

Voor de bevoorradingszekerheid van ons land is het essentieel om in te zetten op een optimaal gebruik van zowel de nationale productiemiddelen als de import- en exportmogelijkheden. Hiervoor is het van belang dat op een evenwichtige wijze rekening wordt gehouden met de doelstellingen van het energiebeleid. De bevoorradingszekerheid wordt beïnvloed door vele factoren, waarvan een goed uitgebouwd interconnectienetwerk één is. Interconnecties en uitwisselingen tussen landen zijn positief vanuit het Europese kader waarbinnen naar een eengemaakte markt en optimale dispatching¹⁴ gestreefd wordt. In deze context moet echter worden gepreciseerd dat het structureel, gegarandeerd en voorspelbaar ter beschikking zijn van deze interconnecties voor alle marktactoren over alle tijdshorizonten een primordiale voorwaarde is om deze positieve bijdrage te kunnen leveren. Garantie op de exacte beschikbare capaciteit in de toekomst wordt vandaag niet gegeven.

¹² Bij ongewijzigd beleid zal België zijn doelstelling om tegen 2020 een aandeel van 13% hernieuwbare energie in het energieverbruik te hebben niet bereiken, aangezien dat aandeel in 2016 slechts 8,7% bedroeg (EC, 2017).

¹³ Verslag van het FPB dd. 23 februari 2017 getiteld "Cost-benefit analysis of a selection of policy scenarios on a adequate future Belgium power system – economic insights on different capacity portfolio and import scenarios"

¹⁴ Elektriciteit is moeilijk op te slaan: de bestaande opslagmogelijkheden zijn ondoelmatig en duur. Het is daarom noodzakelijk om vraag en aanbod voortdurend in real time in evenwicht te houden. De dispatching bestaat er dus in ervoor te zorgen dat het evenwicht tussen productie en consumptie altijd wordt gerespecteerd. Dit is te danken aan de hypothesen die vooraf worden gemaakt en aan het reactievermogen. Dankzij de historiek van de metingen van het elektriciteitsverbruik en de weersverwachtingen wordt dagelijks een verbruiksprognosecurve bepaald - door de transmissienetbeheerder Elia in België - om de productie zo goed mogelijk en in real time aan de vraag naar elektriciteit te kunnen aanpassen. Op basis van deze prognose wordt elke dag een soortgelijk veilingproces georganiseerd: energieproducenten dienen hun prijsvoorstellen in voor elke van hun centrales en voor elk half uur van de volgende dag. De dispatching voert vervolgens de "plaatsing van de centrales op de belastingscurve" uit, die voor elk half uur bestaat uit het stapelen van de centrales in toenemende prijsvolgorde (merit order curve), totdat de voorspelde vraag volledig is gedekt.

2.3 Flexibiliteit van vraag en aanbod van elektriciteit

Het elektriciteitsverbruik schommelt enorm, o.a. in functie van de werktijdregeling, het aantal uren zonneshijn of ook de temperatuur. Om ervoor te zorgen dat vraag en aanbod van elektriciteit voortdurend in evenwicht zijn, bestond de historische aanpak erin de productie aan te passen aan de schommelingen in het verbruik. Door de evolutie van het elektriciteitssysteem, die de afgelopen jaren wordt gekenmerkt door de energietransitie en de toenemende integratie van intermitterende hernieuwbare energiebronnen in de productie van hernieuwbare energie, raakt deze traditionele balancerings van het elektriciteitsnet echter voorbijgestreefd.

Daarom is het vandaag de dag van essentieel belang om enerzijds gebruik te maken van de verschillende bronnen van flexibiliteit van het aanbod: de flexibele productiecapaciteiten (zoals gascentrales), de interconnecties en - wanneer deze eenmaal rijp is - de opslag. Dankzij deze bronnen van flexibiliteit kan gemakkelijker worden ingespeeld op voorzienbare en onvoorziene veranderingen in de vraag, maar ook in het aanbod (de fluctuaties in bepaalde hernieuwbare producties (de bezettingsgraad van de capaciteit varieert in functie van de zon, de wind), de tijdelijke stillegging van kerncentrales of gascentrales enz.).

Anderzijds maakt de toegenomen integratie van de gedecentraliseerde productie van hernieuwbare energie ook de flexibiliteit en het reactievermogen van de vraag¹⁵ onontbeerlijk om de bevoorradingszekerheid van België te garanderen. In België is het potentieel voor vraagsturing al goed ontwikkeld in grote ondernemingen, maar wordt het nog steeds weinig benut in de huishoudens en de kmo's. In de huidige context van toenemende digitalisering van de economie is het potentieel dat wordt geboden door een dynamischer beheer van de vraag echter des te belangrijker. In deze context is er een rol weggelegd voor de flexibiliteitsaggregatoren - die het wissen van elektriciteit¹⁶ beheren door de vraag van hun klanten in real time aan te passen aan pieken in de vraag op het net en schommelingen in het aanbod.

2.4 Energie-infrastructuur

In de context van de energietransitie investeren veel producenten, maar ook particulieren en bedrijven, in de productie van hernieuwbare energie. De massale integratie van hernieuwbare energiebronnen in de elektriciteitsnetten levert echter technische problemen op, die een aanzienlijke impact zullen hebben op de distributienetten voor elektriciteit. Enerzijds leidt de integratie van gedecentraliseerde productie tot een tweerichtingsverkeer van de elektriciteitsnetten, die van oudsher bedoeld zijn om energie slechts in één richting te transporteren, waardoor de behoefte aan versterking ontstaat. Anderzijds kan een hoge penetratiegraad van intermitterende hernieuwbare energie de oorzaak zijn van onevenwicht in het elektriciteitssysteem¹⁷.

¹⁵ Vraagbeheer heeft betrekking op het vermogen van de consument om zijn verbruiksprofiel aan te passen in functie van externe signalen van de spelers op de elektriciteitsmarkt.

¹⁶ Het wissen van elektriciteit heeft betrekking op het tijdelijk verminderen van het elektriciteitsverbruik door een industrieel of particulier. Wanneer de elektriciteitsproductie onvoldoende dreigt te zijn om aan de vraag te voldoen, kan de netbeheerder de verbruikers vragen om vrijwillig hun verbruik te verminderen. Dit maakt het mogelijk een evenwicht tussen vraag en aanbod op het elektriciteitsnet in stand te houden en tegelijkertijd de extra economische en milieukosten te vermijden die gepaard gaan met de activering van nieuwe productiecentrales.

¹⁷ Intermitterende productie als gevolg van weersomstandigheden (wind, zon) is onvoorspelbaar en daardoor moeilijker te sturen voor netbeheerders dan de thermische centrales. Zo beperkt de Franse netbeheerder (RTE) bijvoorbeeld in bepaalde gevallen en in bepaalde regio's van Frankrijk de penetratiegraad van hernieuwbare energieën tot 30% via een compensatie voor installaties die losgekoppeld zouden worden om de onmiddellijke penetratiegraad van de hernieuwbare energie in het net te beperken en zo een actiemarge te garanderen in geval van onvoorziene omstandigheden. België heeft hiervoor geen drempel vastgesteld.

Om zich aan te passen aan de opkomst van de gedecentraliseerde productie van hernieuwbare energie en van de lokale energiegemeenschappen, moeten onze elektriciteitsnetten evolueren en flexibeler/dynamischer worden¹⁸.

Bijgevolg zijn extra investeringen in de distributienetwerken nodig om deze te versterken en flexibeler te maken. Een actiever beheer¹⁹ van de stromen op de distributienetwerken is ook onontbeerlijk.

Bovendien zal het belangrijk zijn om de netwerkkosten te beheersen, die, zoals hierboven wordt vermeld, momenteel een aanzienlijk deel van de finale energieprijzen uitmaken. Dit heeft tot doel de energieprijzen en de impact ervan op het concurrentievermogen van de ondernemingen en de koopkracht van huishoudens te beheersen. De noodzakelijke investeringen in het Belgische energiesysteem kunnen alleen tot stand komen binnen een kader dat een gunstig investeringsklimaat mogelijk maakt, dat bepalend is voor het creëren van toegevoegde waarde en voor het handhaven en creëren van banen in het kader van de energietransitie. Met name een stabiel en transparant juridisch en fiscaal kader is noodzakelijk om voldoende rechtszekerheid voor de investeerders te waarborgen.

2.5 Goede marktwerking

In België is de prijs van de elektrische commodity^{20 21} goed voor gemiddeld 23 tot 31% van de factuur voor de huishoudens en 27 tot 37% voor de kleine professionele verbruikers (tegenover ongeveer 57% gemiddeld in het Verenigd Koninkrijk)²². Voor de huishoudens staat deze prijs op de mediaan, terwijl deze prijs voor de professionele verbruikers tot de hoogste behoort. Het prijsverschil tussen België en de andere landen voor deze klanten is te wijten aan de netkosten (en alle heffingen en extra lasten die eraan worden toegevoegd) en de taksen en vergoedingen.

¹⁸ Een flexibel/dynamisch elektriciteitsnetwerk is een netwerk dat is uitgerust met sensoren die gegevens verzamelen en communiceren. Dankzij deze informatie zijn automatische aanpassingen van de elektriciteitsstromen mogelijk en worden de netbeheerders in real time op de hoogte gebracht van de situatie en kunnen zij onmiddellijk handelen, indien nodig op afstand. Dit type netwerk houdt rekening met het gedrag en de acties van al zijn gebruikers (producenten en consumenten) om een duurzame, zuinige en zekere elektriciteitsvoorziening voor alle belanghebbenden te waarborgen. Ze worden "flexibel" genoemd, in die zin dat ze het mogelijk maken om de schommelingen in productie en consumptie beter te beheren.

¹⁹ Actief netwerkbeheer bestaat erin het verbruikte of in de netwerken geïnjecteerde vermogen in real time te moduleren (zie voetnoot 18).

²⁰ Zuivere energiecomponent (elektriciteit/aardgas), zonder alle andere kosten, zoals in België de bijdrage voor warmtekrachtkoppeling en hernieuwbare energie. Met andere woorden, dit is de prijs per kilowattuur (kWh) die wordt vastgesteld door de leverancier en de enige component van de energiefactuur waarvoor concurrentie mogelijk is.

²¹ In België maken de kosten van de commodity 26,56% van de elektriciteitsfactuur van de huishoudens, 30,64% van de factuur van de kleine professionele verbruikers en 38% van de factuur van de grote industriële verbruikers uit.

²² Op basis van de cijfers van de CREG, in haar studie "Prijs van elektriciteit en aardgas in België, in de drie regio's en in de buurlanden", <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Prices/BelEnergyPriceCompNL.pdf> (11 januari 2019) en in studie van de CREG-PwC, "A European comparison of electricity and natural gas prices for residential and small professional consumers", <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Studies/F180628pwc.pdf> (juni 2018).

Om deze reden is de prijs in België na Duitsland hoger voor zowel de huishoudens als de kleine professionele verbruikers. Wat gas betreft²³, is België voor diezelfde verbruikers het minst duur, na het Verenigd Koninkrijk. Voor de grote industriële verbruikers wordt het aanzienlijke concurrentienadeel van de Belgische grote ondernemingen die als elektro-intensief kunnen worden beschouwd²⁴ ten opzichte van de elektro-intensieve ondernemingen in Duitsland verklaard door een groeiend verschil in prijs van de commodity tussen België en de andere landen en door een hogere belastingheffing in België.

De organisatie van een energiemarkt die de afstemming tussen vraag en aanbod, alsook gepaste “prijssignalen” voor de goede werking ervan garandeert, moet binnen een Europees kader passen. Om die reden moet het belang van een gemeenschappelijk Europees standpunt en van een gelijk speelveld voor investeringen op middellange termijn, van meer samenwerking tussen de regelgevende autoriteiten, de lidstaten en de transmissienetbeheerders, van een krachtig proces van harmonisering van de voorwaarden voor de toegang tot de netwerken en van een onderlinge toenadering van de belasting- en tariefbeleidsmaatregelen, de maatregelen m.b.t. de normen en de milieu- en veiligheidsregelgeving worden onderstreept²⁵.

Een goed functionerende energiemarkt, bij voorkeur op Europees of internationaal niveau, draagt bij tot het garanderen van concurrerende en betaalbare prijzen voor de commodity doordat hij de convergentie van de groothandelsprijzen met die van onze buurlanden bevordert en de netwerkkosten tot een minimum beperkt. De optimalisering van de werking van de energiemarkt levert ook een positieve bijdrage aan de bevoorradingszekerheid.

Internationale samenwerking is ook zeer belangrijk, met name op Europees niveau, als drijvende kracht achter de internationale coördinatie. Een coherent beleid op die verschillende niveaus (EU, nationaal) zou de toekomstige investeringen in de energiesector zelf en in de economie in haar geheel bevorderen, hetgeen een positief effect zou hebben op de welvaart in België en in de andere Europese lidstaten. Er wordt dan ook met aandrang gevraagd dat België het gebrek aan internationale samenwerking en aan engagement aangaande de energietransitie en de bevoorradingszekerheid (namelijk informatie-uitwisseling over de productiecapaciteiten) op Europees niveau aankaart. Er zit meer in het bijzonder veel potentieel in een nauwe samenwerking tussen de energieregulators op zowel nationaal als Europees niveau.

²³ In België maken de kosten van de commodity 46,97% van de gasfactuur van de huishoudens, 60,34% van de factuur van de kleine professionele verbruikers en ruim 90% van de factuur van de grote industriële verbruikers uit.

²⁴ Dankzij het begrip elektro-intensieve verbruiker, dat wordt gedefinieerd door de Europese Unie, kunnen de ondernemingen die veel elektriciteit verbruiken (waarvan de elektro-intensiteit hoger is dan 2,5 kWh per euro toegevoegde waarde en waarvan de blootstelling aan internationale concurrentie meer dan 25% bedraagt) bijzondere voorwaarden genieten voor hun elektriciteitsbevoorrading (toegekende steun enz.). In tegenstelling tot bijvoorbeeld Duitsland of Frankrijk wordt dit begrip elektro-intensiviteit in België niet als dusdanig “erkend” (behalve in Vlaanderen sinds 2018) voor de toepassing met het oog op een vermindering van de elektriciteitsprijs.

²⁵ De toepassing van verschillende milieunormen en milieuregelgeving, binnen de EU en wereldwijd, roept prijsverschillen tussen de verschillende markten in het leven, omdat de naleving ervan voor de producenten duur uitvalt.

Aan de betrokken overheden, regulatoren, transmissienetbeheerders en beuzen wordt gevraagd verder onderzoek te voeren²⁶:

- om het effect van loopflows op de huidige en toekomstige beschikbare interconnectiecapaciteiten voor de markt in kaart te brengen²⁷, de oorzaken en mogelijke toekomstige evoluties ervan te identificeren en maatregelen te nemen om deze loopflows die op regionaal niveau aangekaart worden te beperken;
- om het fenomeen van de "flow factor competition" in kaart te brengen²⁸ [...] en om te vermijden dat kleinere regelzones systematisch het slachtoffer worden van congestie.

2.6 Onderzoek en ontwikkeling (O&O) en technologische en maatschappelijke innovatie

Zoals hierboven is uiteengezet, zal de efficiënte transitie naar een zekere, concurrerende en koolstofarme energiemarkt innovaties of zelfs echte technologische breuken op het gebied van productiemethoden, vraagbeheersing, opslag en het assortiment van goederen en diensten vereisen. België moet echter nog heel wat inspanningen leveren als het tot de meest innoverende economieën wil behoren. Voor de Belgische economie vormt dat een ware uitdaging.

De energietransitie zal bijgevolg een ambitieus innovatiebeleid vergen. België heeft 350 miljoen euro besteed aan O&O inzake energie, d.i. 0,09% van zijn bbp, tegenover 0,15% voor de EU28. Aangezien innovatie een kernelement is van de transitie, is het ook relevant de O&O-inspanningen te handhaven of zelfs op te drijven om de stroom van nieuwe technologieën in stand te houden (NBB, 2018).

Rekening houdend met de energietransitie op Europese schaal is het bovendien belangrijk dat de Belgische industrie in de voorhoede van de CO₂-prestaties kan blijven door de "state of the art"-technologieën die rendabel zijn te implementeren. Deze nieuwe duurzame energietechnologieën zullen de Belgische ondernemingen in staat stellen hun positie in te nemen op de snelgroeiende wereldwijde markt van de energietechnologieën. Hiervoor is een industriebeleid nodig dat een positief investeringskader creëert.

In aanvulling op technologische innovaties zullen maatschappelijke innovatie (met inbegrip van een aanpassing van het consumentengedrag) en innovatie op het gebied van arbeidsorganisatie bijdragen tot een succesvolle energietransitie naar een koolstofarme economie.

²⁶ Bron: Advies van 19 oktober 2016 van de Adviesraad Gas en Elektriciteit betreffende de studie van Elia: "Studie over de nood aan 'adequacy' en aan flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem - periode 2017-2027", blz. 4, §4

²⁷ Loopflows zijn fysische fluxen over grenzen die veroorzaakt worden door enerzijds de commerciële transacties tussen twee prijszones en anderzijds de topologie van het productiepark van de desbetreffende of de aangrenzende prijszone. Met andere woorden, loopflows zijn fluxen over een grens van een zone die geen gevolg zijn van de import of export van die zone.

²⁸ "Flow factor competition" verwijst naar oneerlijke concurrentie tussen grote en kleine zones binnen de Centraal-Westelijke Europese regio (Central Western Europe of CWE) die zou ontstaan door de implementatie van een stroomgestuurde marktkoppeling (flow-based market coupling, FBMC). De stroomgestuurde marktkoppeling, die in 2015 van kracht werd, heeft tot doel de interconnecties binnen de CWE-regio te vergemakkelijken en de prijzen te harmoniseren (door een betere coördinatie tussen de netbeheerders). Sommige parameters die gebruikt worden voor de toewijzing van interconnectiecapaciteit aan de verschillende prijszones kunnen echter een oneerlijk voordeel opleveren voor de grotere zones (vanwege hun omvang) (CREG, 2016).

2.7 Financieringsmechanismen en toegang tot financiële middelen

Om de transitie naar een zekere, concurrerende en koolstofarme energie te doen slagen, zullen meer en aanhoudende investeringen in de Belgische economie inzake energie-uitrusting, aanpassing en versterking van de transmissie- en distributienetwerken (met name om ze flexibeler te maken), infrastructuur, energiezuinige gebouwen, veranderingen in de energiemix, ontwikkeling van opslagfaciliteiten, onderwijs en opleiding, onderzoek en ontwikkeling, strijd tegen de energiearmoede enz. vereist zijn. Deze investeringen zullen nieuwe banen in het leven roepen, de groei en de uitvoer stimuleren en bijdragen aan de ontwikkeling van industriële niches. Volgens de Europese Commissie (2017b) en het Europees Milieuagentschap (2016) zullen de overheidsinvesteringen niet volstaan om de transitie te financieren, maar kunnen ze wel bijdragen tot het vrijmaken van privékapitaal, dat een essentieel element is om de investeringen op de noodzakelijke schaal te kunnen heroriënteren. Net als de overheidssector heeft dus ook de privésector een cruciale rol te spelen, want op die laatste berust ten dele de private financiering van de duurzame en groene projecten.

De klimaatveranderingen houden voor de ondernemingen verschillende soorten risico's in: materiële risico's die de solvabiliteit van bedrijven kunnen aantasten, imagorisico's en transitierisico's (overhaaste transitie met bijvoorbeeld een snelle verandering in de energiekosten en eventuele concurrentienadelen tot gevolg, die kunnen leiden tot bedrijfsfaillissementen). Deze risico's hebben vervolgens een weerslag op de financiële sector, via de financiering van de risicovolle ondernemingen. Het is bijgevolg van belang dat de banken de bovengenoemde risico's met betrekking tot de klimaatverandering correct kunnen inschatten. In dit verband is het belangrijk de Europese wetgevende voorstellen inzake duurzame financiering te volgen, die o.a. tot doel hebben de transparantie rond de integratie van de duurzaamheidsrisico's en de implementatie van duurzame investeringen te verhogen²⁹.

²⁹ Momenteel liggen er op Europees niveau drie wetgevingsvoorstellen op tafel (https://ec.europa.eu/info/publications/180524-proposal-sustainable-finance_en), waaronder een om de informatieverplichtingen te verbeteren met betrekking tot de wijze waarop institutionele beleggers milieu-, sociale en governancefactoren in hun risicobeheerprocessen integreren.

Bibliografie

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2015), De verbintenissen van de sociale gesprekspartners ten aanzien van de energie-uitdagingen, CRB 2015-0135, <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc15-135.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België, CRB 2017-2055, <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-2055.pdf>.

CREG (2016), Nota over de maatregelen voor een verbeterde marktwerking, Brussel: CREG, <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Others/Z1546NL.pdf>

CREG (2018), A European comparison of electricity and natural gas prices for residential and small professional consumers, Brussel: CREG, <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Studies/F180628pwc.pdf>

CREG & PwC (2018), A European comparison of electricity and natural gas prices for residential and small professional consumers, Brussel: <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Studies/F180628pwc.pdf> (juni 2018)

CREG & PwC (2019), A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers, Brussel: CREG, <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Studies/F20190507EN.pdf>

CREG (2019), Prijs van elektriciteit en aardgas in België, in de drie regio's en in de buurlanden, <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Prices/BelEnergyPriceCompNL.pdf> (11 januari 2019)

DELOITTE (2019), Benchmarking study of electricity prices between Belgium and neighboring countries, http://www.febeliec.be/data/1553509491Report%20Benchmarking%20study%20electricity%202019_FINAL.pdf

ELIA (2016), Studie over de nood aan 'adequacy' en aan flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem - periode 2017-2027, http://www.elia.be/~media/files/Elia/publications-2/studies/160421_ELIA_AdequacyReport_2017-2027_NL.pdf.

EUROPEES MILIEUAGENTSCHAP (2016), Financiering van klimaatmaatregelen: financiële middelen voor een koolstofarm, klimaatbestendig Europa, EMA Newsletter nr. 2016/4, <https://www.eea.europa.eu/nl/articles/financiering-van-klimaatmaatregelen-financiele-middelen>

EUROPESE COMMISSIE (2017), Landverslag België, COM/2017/67 final, <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-belgium-nl.pdf>.

EUROPESE COMMISSIE (2017b), De EU investeert in de bescherming van de planeet: Tien initiatieven voor een moderne en schone economie, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4c7ab013-1dcd-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-nl>.

FEDERAAL PLANBUREAU (2017), Het Belgische energielandschap tegen 2050 – Een projectie bij ongewijzigd beleid, Brussel: Federaal Planbureau, https://www.plan.be/admin/uploaded/201710270928250.For_Energy_2017_11531_N.pdf.

INTERNATIONAAL MILIEUAGENTSCHAP (2017), World Energy Outlook 2017, Parijs: International Energy Agency, <https://www.iea.org/weo2017>

NATIONALE BANK VAN BELGIË (2017), Duurzame en groene financiering: een verkenning van nieuwe markten, Brussel: Nationale Bank van België.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (2018), Energietransitie: economische impact en uitdagingen voor de ondernemingen, Brussel: Nationale Bank van België, https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2018/ecotijdi2018_h6.pdf.

NATIONALE KLIMAATCOMMISSIE (2017), Zevende nationale mededeling onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering, Brussel: federale overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu, https://www.klimaat.be/files/8915/1618/5530/NC7_samenvatting_LR.pdf.

Bijlage: Energieprijzen in België

Conclusies van de studies GREG & PWC (2019) en CREG (2018) ([link](#))